

MAKTABGACHA TA'LIMDA DIZAYN-O'YLASH YONDASHUVINING IMKONIYAT VA TO'SIQLARI

Berdiyeva Muhabbat Meliyevna

Termiz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim kafedrası professori

Hasanova Sevinch

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida (MTT) bolaga yo'naltirilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biri bo'lgan dizayn-o'ylash (Design Thinking) yondashuvini joriy etishning amaliy imkoniyatlari hamda mavjud to'siqlari tahlil qilinadi. Tadqiqot 12 ta MTTning 150 nafar tarbiyachi va metodistlari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma hamda tayyorlov guruhlarida o'tkazilgan keys-stadi natijalariga asoslanadi. Maqola yakunida aniqlangan to'siqlarni bartaraf etish va dizayn-o'ylashni amaliyotga samarali tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, dizayn-o'ylash (Design Thinking), empatiya, ijodkorlik, prototiplash, pedagogik to'siqlar, STEAM, bolaga yo'naltirilgan ta'lim.*

ВОЗМОЖНОСТИ И БАРЬЕРЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПОДХОДА ДИЗАЙН-МЫШЛЕНИЯ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. *В статье анализируются практические возможности и существующие барьеры внедрения подхода дизайн-мышления (Design Thinking) – одного из современных педагогических подходов, ориентированных на ребенка, – в дошкольных образовательных организациях. Исследование основано на результатах анкетирования 150 воспитателей и методистов 12 дошкольных организаций, а также кейс-стади в подготовительных группах. В заключение даны рекомендации по преодолению выявленных барьеров и эффективному внедрению дизайн-мышления в практику.*

Ключевые слова: *дошкольное образование, дизайн-мышление (Design Thinking), эмпатия, творчество, прототипирование, педагогические барьеры, STEAM, образование, ориентированное на ребенка.*

OPPORTUNITIES AND BARRIERS OF THE DESIGN THINKING APPROACH IN PRESCHOOL EDUCATION

Abstract. *The article analyzes the practical opportunities and existing barriers to introducing the design thinking approach, one of the modern child-centered pedagogical approaches, in preschool educational organizations. The study is based on a survey of 150 teachers and methodologists from 12 preschool organizations and on case studies conducted in pre-school preparatory groups. Recommendations are provided for overcoming the identified barriers and effectively implementing design thinking in practice.*

Keywords: *preschool education, design thinking, empathy, creativity, prototyping, pedagogical barriers, STEAM, child-centered education.*

ИМКОНИЯТҲО ВА МОНЕАҲОИ РАВИШИ ТАФАККУРИ ДИЗАЙНӢ ДАР ТАЪЛИМИ ТОМАКТАБӢ

Аннотатсия. *Дар мақола имкониятҳои амалӣ ва монעהҳои мавҷудани ҷорӣ намудани равиши тафаккури дизайнӣ (Design Thinking) – яке аз равишҳои муосири педагогии ба кӯдак нигаронидашуда – дар ташилотҳои таълими томактабӣ таҳлил карда мешаванд. Тадқиқот ба натиҷаҳои пурсиши 150 нафар тарбиятгар ва методисти 12 ташилоти томактабӣ ва омӯзиши ҳолатҳо (кейс-стади) дар гурӯҳҳои тайёрӣ асос ёфтааст. Дар охир оид ба бартараф кардани монעהҳои ошкоршуда ва татбиқи самараноки тафаккури дизайнӣ дар амалия тавсияҳо дода шудаанд.*

Калимаҳои калидӣ: *таълими томактабӣ, тафаккури дизайнӣ (Design Thinking), ҳамдardӣ, эҷодкорӣ, прототипсозӣ, монעהҳои педагогӣ, STEAM, таълими ба кӯдак нигаронидашуда.*

1. Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida bolalarning kreativ fikrlashini rivojlantirish, muammolarni mustaqil va noan'anaviy yo'llar bilan hal etish ko'nikmalarini shakllantirish eng muhim vazifalardan biriga aylandi. Maktabgacha yoshdagi bolalar tabiatan qiziquvchan, izlanuvchan va tasavvuri boy bo'lgani sababli, ularning intellektual va ijodiy salohiyatini oshirishda dizayn-o'ylash (Design Thinking) metodologiyasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Dizayn-o'ylash – inson ehtiyojlariga yo'naltirilgan (human-centered) muammolarni hal qilish metodologiyasi bo'lib, T. Braun uni foydalanuvchi ehtiyojini chuqur tushunishdan boshlanadigan ijodiy jarayon sifatida ta'riflagan [1]. Stanford universiteti dizayn maktabi (d.school) modeliga ko'ra, u 5 ta bosqichdan iborat: empatiya (Empathize), muammoni aniqlash (Define), g'oyalar yaratish (Ideate), prototip yaratish (Prototype) va sinovdan o'tkazish (Test) [2; 3]. Ta'limga oid tadqiqotlar dizayn-o'ylashni o'quvchilarda muammoni hal qilish va hamkorlik

ko'nikmalarini rivojlantiruvchi yondashuv sifatida baholaydi [6]. Bu yondashuv bolalarda mantiqiy fikrlash, guruhda ishlash va xatolardan qo'rqqanlik tuyg'usini tarbiyalaydi [5].

Shunga qaramay, MTTlarda ushbu metodologiyani joriy etish jarayoni bir qator metodik, infratuzilmaviy va pedagogik qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Tadqiqotning maqsadi – MTT amaliyotida dizayn-o'ylash yondashuvini qo'llashning amaliy imkoniyatlarini ko'rsatish, yuzaga kelayotgan asosiy to'siqlarni aniqlash va ularni yengib o'tish yo'llarini taklif etishdan iborat.

2. Asosiy qism

Tadqiqotda miqdoriy va sifat metodlari majmuasidan (aralash metodlar, Mixed Methods) foydalanildi. Tadqiqotga 12 ta maktabgacha ta'lim tashkilotining 150 nafar tarbiyachi va metodistlari jalb etildi.

- Adabiyotlar tahlili: maktabgacha ta'limda dizayn-o'ylash va STEAM yondashuvlariga oid xalqaro va mahalliy adabiyotlar pedagogik tahlil qilindi.
- Anketalash: tarbiyachilarning dizayn-o'ylash haqidagi xabardorlik darajasi, mavjud moddiy-texnik baza va pedagogik tayyorgarligini baholash uchun 15 ta savoldan iborat so'rovnoma o'tkazildi.
- Kuzatuv va keys-stadi: 4 ta tayyorlov guruhida (6–7 yosh) dizayn-o'ylash bosqichlariga asoslangan 8 ta amaliy mashg'ulot o'tkazildi va bolalarning faoliyatga jalb etilganlik darajasi kuzatildi.

3. Tadqiqot natijalari

So'rovnoma va kuzatuv natijalari asosida MTTlarda dizayn-o'ylashni qo'llashning asosiy imkoniyatlari hamda to'siqlari guruhlandi.

3.1. Dizayn-o'ylash yaratadigan imkoniyatlar

- Empatiya va ijtimoiy-emotsional rivojlanish: bolalar do'stlari va ertak qahramonlarining ehtiyojlarini tushunishga, ularga hamdardlik bildirishga o'rganadi.
- Kreativlik va prototiplash ko'nikmasi: bolalar g'oyalarini oddiy materiallar (plastilin, karton, konstruktor) yordamida tez shakllantirishni o'rganadi.
- Muammoli vaziyatlarni hal etish: konstruktiv fikrlash va xatoni "muvaffaqiyatsizlik" emas, balki "yangi saboq" sifatida qabul qilish ko'nikmasi rivojlanadi.

Masalan, "Quyunchaga yomg'irdan panoh" mavzusidagi mashg'ulotda bolalar avval quyunchaning muammosini muhokama qiladi (empatiya va

muammoni aniqlash), so'ng turli g'oyalarni taklif etadi, karton va qog'ozdan soyabon yasaydi (prototip) va uni suv purkab sinab ko'radi (sinov). Soyabon suv o'tkazsa, bolalar uni qayta takomillashtiradi.

3.2. Tatbiq etishda yuzaga kelayotgan asosiy to'siqlar

So'rovnoma natijalariga ko'ra, tarbiyachilarning 68 foizi dizayn-o'ylash metodikasi bo'yicha yetarli bilim va amaliy ko'nikmaga ega emasligini qayd etgan. Asosiy to'siqlar 1-jadvalda umumlalashtirilgan.

1-jadval. *MTTlarda dizayn-o'ylashni tatbiq etishdagi to'siqlar va ularni bartaraf etish yo'llari*

To'siq turi	Mavjud muammo	Yechim
Pedagog kadrlar tayyorgarligi	Tarbiyachilarda interfaol metodlar va dizayn-o'ylash bo'yicha amaliy tajriba kamligi (68%)	Qisqa muddatli treninglar va mahorat darslari tashkil etish
Metodik resurslar yetishmovchiligi	MTTlar uchun moslashtirilgan o'zbek tilidagi metodik qo'llanma va keyslar yo'qligi	MTT guruhlar uchun dizayn-o'ylashga asoslangan metodik qo'llanma va keyslar to'plamini ishlab chiqish
Vaqt va dastur cheklovlari	Qat'iy kun tartibi va mashg'ulot vaqtining qisqaligi (25–30 daqiqa)	Dizayn-o'ylashni bir necha kunga mo'ljallangan integratsiyalashgan loyihaviy mashg'ulotlarga kiritish
Moddiy-texnik baza	Prototiplash uchun zarur ijodiy va ikkilamchi materiallarning yetishmasligi	Ikkilamchi xomashyo va tabiiy materiallardan faol foydalanish

4. Muhokama va tavsiyalar

Tadqiqot natijalari dizayn-o'ylash yondashuvi maktabgacha ta'lim mazmunini boyitishda va bolalarning XXI asr ko'nikmalarini (4K: kritik fikrlash, kreativlik, kommunikatsiya, kollaboratsiya) rivojlantirishda katta salohiyatga ega ekanini ko'rsatadi [7]. Bu yondashuv "Ilk qadam" davlat o'quv dasturidagi bolaning tashabbuskorligi va mustaqil izlanishini qo'llab-quvvatlash talablariga ham mos keladi [4]. Biroq uni an'anaviy ta'lim shakliga shunchaki ko'chirish kutilgan samarani bermaydi: maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bosqichlar soddalashtirilishi, o'yin va ertak syujetlari bilan bog'lanishi lozim.

To'siqlarni bartaraf etish va yondashuv imkoniyatlaridan to'liq foydalanish uchun quyidagi amaliy tavsiyalar taklif etiladi:

- kadrlar salohiyatini oshirish: tarbiyachilar malakasini oshirish kurslarida "Dizayn-o'ylash va STEAM ta'limi" modulini ajratish va amaliy treninglar o'tkazish;

- moslashtirilgan resurs muhitini yaratish: prototiplash uchun qimmatbaho jihozlar emas, balki qog'oz, karton, ikkilamchi xomashyo va tabiiy materiallardan foydalanish tajribasini kengaytirish;
- moslashuvchan kun tartibini joriy etish: loyihaviy faoliyat vaqtini ko'paytirish va kichik guruhlarda ishlash tizimini yo'lga qo'yish.

5. Xulosa

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida dizayn-o'ylash yondashuvini joriy etish nafaqat yangi metodni qo'llash, balki ta'lim madaniyatini bolaning ehtiyojlari va imkoniyatlariga moslashtirish jarayonidir. Mavjud metodik va infratuzilmaviy to'siqlarga qaramay, tarbiyachilarning kasbiy mahoratini oshirish va moslashuvchan ta'lim muhitini yaratish orqali ushbu yondashuvni MTT amaliyotiga muvaffaqiyatli tatbiq etish mumkin. Bu esa kelajakda ijodkor, mantiqiy fikrlaydigan va muammolarga yechim topa oladigan shaxslarni tarbiyalashga poydevor bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brown T. Design thinking // *Harvard Business Review*. – 2008. – Vol. 86, No. 6. – P. 84–92.
2. Dam R.F., Siang T.Y. *What is design thinking and why is it so popular?* – Interaction Design Foundation, 2020. – <https://www.interaction-design.org>
3. Hasso Plattner Institute of Design at Stanford. *An Introduction to Design Thinking: Process Guide*. – Stanford, CA: d.school, 2010.
4. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotlarining davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2022.
5. Kelley T., Kelley D. *Creative Confidence: Unleashing the Creative Potential Within Us All*. – New York: Crown Business, 2013.
6. Razzouk R., Shute V. What is design thinking and why is it important? // *Review of Educational Research*. – 2012. – Vol. 82, No. 3. – P. 330–348.
7. Trilling B., Fadel C. *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times*. – San Francisco: Jossey-Bass, 2009.